

YAZIT BİLİMCİ KİMDİR?*

Cengiz ALYILMAZ**

Özet:

Eski Türk boy ve topluluklarına ait (Kök) Türk harfli yazıtların önemli bir kısmı bugün Asya Kıtası'nın farklı bölgelerinde bulunmaktadır.

Önceleri bilim dünyasında yalnızca Türk kağan ve kumandanlarına ait bazı yazıtlar (Köl Tigin Yazıtı, Bilge Kağan Yazıtı, Bilge Tonyukuk Yazıtları; genel adıyla Yenisey Yazıtları ve Talas Yazıtları) bilinirken bugün gelinen noktada (Kök) Türk harfli yazıtların sayısı yüzlerle ifade edilir duruma gelmiştir.

(Kök) Türk harfli yazıtların sayısı arttıkça yazıtlara olan ilgi de artmış; yazıt bilimciler kadar yazıt bilimiyle hiçbir ilgisi olmayan kimseler de (mühendisler, doktorlar, veteriner hekimler, müzisyenler, iş adamları...) bu alanın “uzman”ı olarak her yerde boy göstermeye başlamışlardır.

Yazıt bilimi ciddi bir bilim dalıdır; akademik bir eğitimi, bilgiyi, birikimi ve deneyimi gerektirir. Yazıt bilimci ise, bu alanda eğitim öğretim görmüş; bilgili, birikimli ve deneyimli kişidir.

Bu bildiride (Kök) Türk harfli yazıtlar bağlamında “Yazıt bilimci kimdir?” sorusunun cevabı dikkatlere sunulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Yazıt bilimi, yazıt bilimci, (Kök) Türk harfli yazıtlar.

Who is an Epigraphist?

Abstract:

A significant number of the inscriptions in the (Kok)turks letters belonging to the former Turkish tribes and communities are today located in different regions of the Asian continent.

* Bu yazı 25-29 Mayıs 2016 tarihleri arasında Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te gerçekleştirilen Milletlerarası (Kök) Türk Harfli Yazıtlar ve Güncel Sorunları Kongresi'nin Açılış Oturumu'nda/Manas Oturumu'nda sunulan aynı addaki bildirinin ekleme ve düzeltmeler yapılarak makaleye dönüştürülmüş hâlidir. Bildirinin sunumu sırasında konuyla ilgili 100 görüntü dikkatlere sunulmuş, bu görüntülere makalede yer verilmemiştir.

** Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi, Türk Dil Kurumu Yazıt Bilimi Kolu Başkanı, calyilmaz@gmail.com.

While previously only some inscriptions belonging to the Turkish Khans and commanders (Kul Tigin Inscriptions, Bilge Khagan Inscriptions, Bain Tsokto Inscriptions, and generally speaking Talas inscriptions and Yenisei inscriptions) were known to the world of science, today the number of the inscriptions in the (Kok)turks letters has reached hundreds.

As the number of the inscriptions in the (Kok)turks letters has increased so does the interest in these inscriptions. Epigraphists as well as those who have absolutely nothing to do with epigraphy (engineers, doctors, veterinarians, musicians, business people, etc.) have begun to appear everywhere as an “expert” in the field.

Epigraphy is a serious branch of science and requires academic education, information, knowledge and experience. An epigraphist is a knowledgeable, qualified and experienced person who has been trained in this field.

In this paper, the answer to the question “Who is an epigraphist?” is presented to the attention with respect to the inscriptions in the (Kok)turks letters.

Keywords: Epigraphy, epigraphist, inscriptions in the (Kok)turks letters.

1. (Kök) Türk Harfli Eski Türk Yazıtları Üzerine:

Söze ait olan dil öğeleri iletişimde “esas”/“birincil” olma özelliği taşır. Ancak insanoğlu kendi türüyle ve doğadaki diğer varlıklarla ilişkileri sıklaşıp karmaşık hâle gelince yaşanmışlıklarını, kazanımlarını, deneyimlerini ve birikimlerini hatırlamak, hatırlatmak, belgelemek, kalıcı ve sürekli kılmak amacıyla grafiksel dil öğelerine (ve bunun da doğal sonucu olarak yazıya) ihtiyaç duymuştur.

Türk boy ve toplulukları da insanlık tarihinde kendi yaşayış ve inanışlarının ürünü olan grafiksel dil öğelerini (petroglifleri, damgaları, alfabeleri ve gelişmiş bir yazıyı) kullananlar arasında yer alır.

Grafiksel dil öğelerinin en gelişmiş olanları kuşkusuz ki alfabeler ve bu alfabelerle vücuda getirilmiş yazılar/yazılı eserlerdir. Üstün bir zekânın ürünü olan yazı aynı zamanda hem yerleşik bir hayatın hem de gelişmiş bir kültür ve medeniyetin göstergesidir.

Türk boy ve topluluklarının kendi yaşayış ve inanışının ürünü olan **(Kök) Türk Alfabeti** de/“**Türk Yazısı**”¹ da dünyanın bilinen en eski alfabeyazı sistemleri arasında yer alır.

Türk boy ve toplulukları yaşadıkları engin coğrafyalarda “Türk Alfabeti”ni kullanarak pek çok yazılı eser vücuda getirmişlerdir. Bu eserler farklı

1 Türklik bilimi çevrelerinde ve kamuoyunda genelde Göktürk Alfabeti, Runik Alfabesi... olarak adlandırılan ve Batılı Türkologlar tarafından kökeni farklı kültürlerle ve alfabelere (İskandinav Run Alfabeti, Arami Alfabeti, Pehlevi Alfabeti, Soğdak Alfabeti, Grek Alfabeti vd.) dayandırılan alfabetin esasını eski Türk yaşayış ve inanışının ürünü Türk damgaları oluşturmaktadır. Bu sebeple Türk yaşayış ve inanışının, Türk dehasının ürünü olan ve eski Türk yazıtlarında kullanılan alfabeye tarafından “**(Kök) Türk Alfabeti**”, “**Türk Alfabeti**”, “**Türk Yazısı**” olarak adlandırılmaktadır. “**(Kök) Türk Alfabeti**” kavram işaretini ile aslında “**Türk Alfabeti**”, “**Türk Yazısı**” kastedilmek istendiği için söz konusu kavram işaretinin bünyesinde bulunan **Kök** sözcüğü parantez içinde/**(Kök)** şeklinde gösterilmiştir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Alyılmaz 2007: 1-10.

objelerin üzerlerine [dikili taşlara, kayalara, duvarlara, tuğlalara, heykellere, sikkelere, kemiklere, kâğıtlara, farklı türdeki süs ve kullanım eşyalarına (kap kacaklara, eyerlere, yaylara, kılıçlara, kamalara, mühürlere, yüzüklere, müzik aletlerine...)] yazılmışlardır.²

Türk boy ve topluluklarının “Türk Yazısı”nı yaygın terimiyle (Kök) Türk Alfabeti’ni kullanarak vücuda getirdikleri yazıtları buldukları yerleri dikate alarak aşağıdaki şekilde dikkatlere sunmak mümkündür:

- Moğolistan Cumhuriyeti’ndeki (Kök) Türk Harfli Yazıtlar [(Kök) Türk ve Uygur Dönemi Yazıtları]

- Rusya Federasyonu’ndaki/Sibirya Bölgesi’ndeki (Kök) Türk Harfli Yazıtlar (Tuva, Hakasya, Dağlık Altay, Yakutistan/Saha Eli, Krasnoyarsk Kray vd. Cumhuriyetleri’ndeki yazıtlar (bilinen adlarıyla Yenisey ve Altay Yazıtları))

- Kırgızistan’daki (Kök) Türk Harfli Yazıtlar (Oğuzlara, Türgişlere ve Karluklara ait yazıtlar: bilinen adlarıyla Talas Yazıtları ve Koçkor Yazıtları)

- Kazakistan ve Özbekistan’daki (Kök) Türk Harfli Yazıtlar

- Çin Halk Cumhuriyeti ve Uygur Özerk Cumhuriyeti’ndeki (Kök) Türk Harfli Yazıtlar

- Kafkaslar, Anadolu, Balkanlar ve Avrupa’daki (Kök) Türk Harfli Yazıtlar (Alyılmaz 2005; Alyılmaz 2007; Alyılmaz 2011: 25-31; Alyılmaz 2016: 663; Mert 2009; Mert 2015).

2. Yazıt Bilimci Kimdir?

Türklük bilimi çevrelerinde ve kamuoyunda eski Türk yazıtlarından bahsedilince genelde II. (Kök) Türk Kağanlığı Dönemi’nde ve Ötügen Uygur Kağanlığı Dönemi’nde dikilen kağanlık ve kumandanlık yazıtlarıyla çoğu Kırgız Kağanlığı’na ait Yenisey Yazıtları akla gelmiştir. Son yıllarda Rusya Federasyonu’nda, Kırgızistan Cumhuriyeti’nde, Kazakistan Cumhuriyeti’nde ve Çin Halk Cumhuriyeti’nde yapılan alan araştırmaları sonucunda yüzlerce yeni yazıt tespit edilmiş, söz konusu yazıtlarla ilgili pek çok makale ve bildiri yazılmış, albümler ve prestij eserleri yayımlanmıştır.

(Kök) Türk harfli yazıtlarla ilgili eserlerin ardı ardına yayımlanmasından ve kamuoyunda ilgi görmesinden sonra yazıtlara olan ilgi de artmış; yazıt bilimciler kadar yazıt bilimiyle hiçbir ilgisi bulunmayan mesleklerdeki kimseler de (mühendisler, doktorlar, veteriner hekimler, müzisyenler, teknisyenler, tüccarlar, ilkokul, ortaokul ve lise mezunu serbest meslek sahipleri...) bu alanın “hoca”sı, “uzman”ı, “bilge”si olarak her yerde boy göstermeye başlamışlar;

2 Türk boy ve topluluklarının yakın ilişkide buldukları toplulukların ve milletlerin alfabelerini kullanarak yazdıkları tek dilli, çift dilli ve üç dilli yazıtların (Çince, Soğdca, Sanskritçe...) sayısı da oldukça fazladır. Bu yazıtlar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Alyılmaz 2005: 190-216.

fantastik ve ütöpik yayınlarıyla (!) şöhret sahibi olmuşlardır.³ Söz konusu kişiler yaptıkları popüler yayınlar ve söylemlerle görünürde halk arasında eski Türk diline, eski Türk kültür ve uygarlığına karşı bir duyarlılık oluşturmuşlarsa da gerçekte asılsız ve temelsiz iddialarıyla uluslararası ortamlarda ve akademik çevrelerde Türk yazıt bilimi çalışmalarına gölge düşürmüşlerdir. Nitekim yazıtlarla ilgili çalışmalara hobi olarak başlayan, bu çalışmaları amatörce devam ettiren, zamanla gördükleri ilgi sayesinde kendilerini birden bire bu işin “profesyonel”i olarak görenlerin akıl almaz iddiaları yüzünden bilim dünyasındaki yabancı yazıt bilimciler arasında “*Türklere göre dünyada herkes Türk; her yazıt da Türklere aittir.*” kanaati hasıl olmuş; Türk yazıt bilimciler tarafından yapılan çalışmalara da kuşku ile bakılmaya başlanmıştır. Zaman zaman kamuoyunu, sanal ortamı, görsel ve yazılı basını da kullanan; gerçekte Türkçenin derin yapısından, fonemler düzeninden, fonemler düzeninin işleyişinden, Türkçenin morfo-sentaktik yapısından, Türkçenin morfo-sentaktik yapısının fonolojisine etkilerinden, Türkçedeki en basit ses hadiselerinden, Türkçedeki ses hadiselerinin bu dilin sentaksıyla ilgisinden ve Türkçedeki uyumlardan haberdar olmayan; yazıya geçirme (transcription) ve yazı çevirimi (transliteration) arasındaki farkı bile bilmeyen sözde yazıt bilimciler (!) elde ettikleri haksız itibar ve kazançların da gücüyle hadlerini aşırıp *üniversitelerdeki akademisyenlerin/yazıt bilimcilerin kendi çalışmalarına gelinceye kadar hiçbir şey yapmadıklarını; üstelik de kendilerini kıskanıp engel olmaya çalıştıklarını* iddia etmiş; bu işin eğitimini ve öğretimini alan, alanda çalışan, yazıtlar için ömür tüketen akademisyenleri hedef göstermekten de çekinmişlerdir.

Çeyrek yüzyıldan beri “**alanda çalışan bir yazıt bilimci**” olarak edindiğim bilgi ve birikimlerden hareketle ülkemizde ve yurt dışında yazıt bilimi alanında bundan sonra yapılacak çalışmalara katkı sağlamak ve gerçek yazıt bilimcileri cesaretlendirmek amacıyla “*Yazıt bilimci kimdir?*” sorusunun cevabını aşağıda ana hatlarıyla dikkatlere sunmaya çalışacağım:

• Öncelikli olarak bilinmesi gereken şey şudur: Yazıtlarla ilgilenen bir bilim dalı vardır. Bu bilim dalının adı **yazıt bilimi** (epigraphy/épigraphie/epigrafia/epigrafya); bu bilim dalının **akademik eğitim ve öğretim almış, deneyimli ve birikimli uzmanlarının** adı ise **yazıt bilimcidir** (epigraphist/epigrafist'tir).

Yazıt bilimi farklı konularda, farklı objeler üzerine yazılmış/işlenmiş yazıtlarla [ve diğer grafiksel dil öğeleriyle (petroglifler, damgalar...)] ilgili araştırma ve incelemeler yapan; pek çok bilim dalıyla (tarih, sanat tarihi, coğrafya, lengüistik, paleograf, paleontoloji, arkeoloji, antropoloji, etnoloji, numismatik, fotogrametri, jeodezi...) yakın ilişkisi olan bir bilim dalıdır (Alyılmaz

3 Sözde yazıt bilimciler, zaman zaman üniversitelerin Türkoloji bölümlerinde tanınmış hocalardan destek görmekte; konferanslara davet edilmekte; ulusal ve uluslararası sempozyumlarda bildiriler de sunabilmektedirler.

2010: 313-314). Yazıt bilimci yazıt biliminin temel ilkelerini, yöntemlerini ve tekniklerini bildiği kadar anılan bilim dallarının temel prensiplerini ve kurallarını da bilen; onlardan yararlanan kişidir.

Bir türküyü, şarkıyı, ninniye okuyup söylemek; bir destanı, masalı, hikâyeyi anlatmak elbette herkesin hakkıdır. Ancak bunlarla bilimsel olarak uğraşmak, akademik seviyede ilgilenmek ve yayın yapmak müzik bilimi (müzikoloji) ve halk bilimi (folklor, halkiyat) alanında çalışan bilim adamlarının (müzikologların ve halk bilimcilerinin) işidir. Her türkü, şarkı, ninni söyleyen, masal, hikâyeye, destan anlatan müzik bilimci ve halk bilimci değilse; (Kök) Türk Alfabeti'ni bilen ve (Kök) Türk Yazıtları'yla amatörce ilgilenen herkes de yazıt bilimci değildir. (Kök) Türk Alfabeti'ni bilmek, bir yazıtı doğru okumak, anlamak ve anlamlandırmak için asla yeterli değildir. Nitekim (Kök) Türk harfli yazıtlar köklü bir kültür ve uygarlığın, yaşayış ve inanışın, mimarinin, sanatın ve edebiyatın grafik dile yansımış ve somutlaştırılmış tanıklarındır. Bu sebeple yazıtların doğru bir şekilde çözümlemelerinin yapılabilmesi için epigrafik ve fotogrametrik yöntemlerle belgelemelerinin yapılması, yazıtların buldukları mekânların veya objelerin önemini tespit edilmesi, söz konusu mekânlarda bulunan bütün envanterin⁴ ayrıntılı olarak incelenmesi; yazıtlara ait metinlerin birer edebî metin olarak değerlendirilip (diğer yazıtlarla ve yazılı eserlerle de karşılaştırılarak) dil ve üslup özelliklerinin ortaya konulması gerekir.⁵

• Bir yazıtı bulmak, ayrıntılı olarak belgelemesini yapmak, paleografik ve kaligrafik özelliklerini tespit etmek,⁶ okuyup çözümlemek, içeriğine vakıf olmak, dil ve üslup özelliklerini ortaya koymak, dönemini ve önemini belirlemek, yayımlayıp ilgisine ulaştırmak... yazıt bilimcilerin mesleklerinin gereğidir. Ancak yazıtla yazıt bilimci arasındaki ilişki hiçbir zaman bu kadar basit olmamıştır. Çünkü yazıtla yazıt bilimci arasında öğretmen ile öğrenci arasındakine benzeyen (temelini ilginin ve sevginin oluşturduğu) duygusal bir bağ vardır. Nitekim yazıt bilimi çalışmalarında ilgi, sevgi ve duygu bilgi kadar önemlidir. Bu bağlamda yazıt bilimci yazıtı yalnızca objektifine, kitabına,

4 Bir anıt mezar kompleksinde bulunan "eb bark" alanı (anıt mezar alanı), bu alana ait yapı materyalleri (taşlar, tuğlalar, künkler, kiremitler...), sunak taşları/sunak masaları, heykeller, balballar, dikili, damgalı ve tasvirli taşlar, koruma duvarları, ihtiram platformu ve ihtiram yolu da en az yazıtlar kadar önemlidir. Yazıtlara ait metinler belgelenip yayımlanırken, yazıtların metinlerinde geçen pek çok kavram işaretinin açıklanmasına katkı sağlayacak olan bu kültür ve uygarlık eserlerinin de birlikte yayımlanması gerekir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Alyılmaz 2005; Mert 2015.

5 Türk kağanlarına, kumandanlarına ve beylerine ait (Kök) Türk harfli yazıtların büyük bölümü, giriş gelişme ve sonuç bölümleri bulunan nutuk metinleridir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Alyılmaz 2005: 22-55.

6 Yazıtların paleografik ve kaligrafik özellikleri, üzerlerine yazıldıkları maddeler, yazım işlemi sırasında kullanılan araçlar, gereçler (keskiler, çelik kalemler, fırçalar...), yazım teknikleri, buldukları alanlardaki ve bölgelerdeki yazıtlarla benzer ve ayrılan yanları ile yazıtların içerikleri yazıtların orijinal olup olmadıklarının anlaşılmasında araştırmacılara önemli ipuçları verir. Yazıt bilimciler ilk kez karşılaştıkları veya yeni tespit ettikleri bir yazıtın belgelemesini yaparken öncelikle bu yazıtın orijinal olup olmadığına dikkat etmelidirler. Çünkü son yıllarda (Kök) Türk harflerini bilen bazı kimseler (bilim adamları ve öğrenciler) tarafından kayalara, taşlara hatta yazıtların da içinde bulunduğu alanlara (Hoyd Tamir Yazıtları'nda olduğu gibi) yazılar yazılmaktadır (Alyılmaz 2007: 175).

makalesine, bildirisine, tuvaline, geçimine malzeme kılan değil; yazıtı seven, koruyan, ona zarar vermeyen⁷ onun için emek sarf eden kişidir.

• Bir yazıt eğer bin yıl sonrasında bile ilgililerine bir şeyler anlatabiliyorsa; mesaj iletebiliyorsa ve insanları bir araya getirmeyi başarabiliyorsa bu durum onun bünyesinde “ölümsüz ata ruhlarını barındırdığı”nın ve “**bengü taş**”/“**ölümsüzlük taşı**” ifadelerini ziyadesiyle hak ettiği kanıtıdır. Bu bağlamda yazıt bilimci adına **bengü taş**, **bitig taş**, **bitig**, **kitabe**... denilen ölümsüzlük taş(lar)ında yaşayanların dillerine, yaşayışlarına, inanışlarına ve dahası sıralarına vakıf olmayı başarabilen; onlarla alışverişte olabilen kimsedir. Yani yazıt bilimci ötelere bağ kuran, ötelere haber alıp bugüne ve geleceğe taşıyan kişidir.

• Yazıt bilimci başta (Kök) Türk Alfabeti olmak üzere Türklerin geçmişten günümüze kadar kullandıkları alfabe sistemlerini bilen; bu alfabelerle yazılmış yazıtları okuyup anlayan;⁸ yazıtlara ait söz varlığının eski ve çağdaş Türk lehçelerinde izlerini süren; Türkçeyle lengüistik alışverişte bulunan dillere (Çince, Soğdca, Sanskritçe...) ait verilerden yararlanabilen kişidir. Yani yazıt bilimci “dil”e ve “inanç”a/“din”e⁹ ait kavram işaretlerinin yazıtların çözümlenmesinde “gizemli sözcükler” olduğunun bilinciyle (kendisine ait olanın dışında) yerel, bölgesel ve evrensel dillere ve dinlere ait temel kavramları, kavram işaretlerini ve terimleri araştıran, inceleyen, öğrenen ve öğreten kimsedir.¹⁰

• Yazıt bilimciler yazıtlarla ilgili çalışmalar yapan ve daha doğru, daha yeni bilgilere ulaşma yolunda birbirleriyle iş birliği içinde olan kimselerdir. Yazıt bilimi çalışmaları yukarıda da belirtildiği üzere çoğu kez disiplinler arası ilişkiyi gerekli ve zorunlu kılar. Bu durumda yazıt bilimci farklı disiplinler-

7 Bazı kimselerin yazıtları görüntülemek, belgelemek (!) adına yazılı yüzeyleri boyadıkları, yazıtlara silikon uyguladıkları; petrol türevi olan ve temizlenmeyen silikon atıklarının yazılı yüzeylerin bozulmasına ve yazıtların orijinal görüntülerini kaybetmelerine neden oldukları bilinmektedir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Alyılmaz 2007: 113-116.

8 Bazı bilim adamlarının yazıtların epigrafik belgelemelerini yaparken ya yazıtların kopyalarını (imitasyonlarını) ya da alan dışından kimselerin (amatörlerin veya yan disiplinlerdeki bilim adamlarının) çizimlerini, fotoğraflarını, görüntülerini ve estampajlarını esas alarak gerçekleştirdikleri bilinmektedir. Söz konusu belgelemeler, farklı alfabelerde yazılmış bazı yazıtların ve karakterlerin (hatta rakamların) (Kök) Türk harfli yazıtı sanılmasına, (Kök) Türk harfli yazıtların yanlış okunup yanlış yorumlanmasına, ait oldukları dönemlerin tespit edilememesine veya yanlış tespit edilmesine sebep olabilmektedir. Bu sebeple belgelemeler, mümkün olduğu kadar yazıtların orijinaleri üzerinde araştırmacıların bizzat kendileri tarafından gerçekleştirilmelidir (Alyılmaz 2007: 174).

9 Türk boy ve topluluklarının tarih boyunca farklı inançları/dinleri (Tengricilik, Budizm, Manihaizm, Hristiyanlık, İslamiyet) kabul ettikleri bilinmektedir. (Kök) Türk harfli yazıtlardaki kavram işaretlerinin çözümlenmesinde ve anlamlandırılmasında Tengricilik, Budizm ve Manihaizm ile ilgili kavram işaretlerinin önemli rol oynadığı unutulmamalıdır.

10 Eski Türk yazıtları ile ilgilenen bazı yabancı Türkologların ve yazıt bilimcilerin başta Türkiye Türkçesi olmak üzere hiçbir Türk lehçesini bilmedikleri alanda çalışanların malumudur. Bir kimsenin İngilizce, Fransızca, Almanca, Rusça... bilmeden bu dillerde yazılmış tarihi veya çağdaş metinleri bilimsel-akademik seviyede anlaması mümkün değildir. Nitekim tarihi veya çağdaş her metin, onu vücuda getirenin (kişinin, topluluğun, milletin) yaşayış ve inanışının eseridir. Bu metinlerde kullanılan alfabe ve dil de onların çözümlenmesinde ve anlaşılmasında en büyük anahtar ve kılavuzdur. Bu sebeple “*Ben Türkolog’um. Ben Eski Türk yazıtlarıyla ilgilenen bir yazıt bilimciyim.*” diyen herkes her şeyden önce Türkçe bilmek zorundadır.

deki uzmanları bir orkestra şefi gibi uyum içinde idare etmeyi bilen kişidir.

- Yazıt bilimi ile ilgili çalışmaların temelini yazıtların bulunduğu bölgelerde/alanlarda gerçekleştirilen araştırma ve incelemeler ve bunların sonucunda ortaya konulan özgün eserler oluşturur. Yazıt bilimci masa başında oturup alıntılarla, çalıntılarla, *dedim dedilerle* ve geleneksel anlayışla eser (!) yazan; hocalarının yaptıklarıyla övünen ve hocalarından aldığı feyzle (!) sürekli gündemde kalan, gündem oluşturan, kanun koyan bir mirasyedi değil; yazıtların buldukları alanlarda çalışan, yazıtları ve yazıtlarla ilgili kültür ve uygarlık eserlerini araştırıp inceleyen, yeni yazıtları bulup çözümleyerek yayımlayan kişidir. (Kök) Türk harfli yazıtların buldukları alanlarda çalışmak ise, ciddi bir özveriyi, birikimi ve deneyimi gerektirir. Nitekim (Kök) Türk harfli yazıtların büyük bölümünü Türk boy ve topluluklarının kağan ve kumandanlarına ait mezar taşları oluşturur. Söz konusu mezar taşlarını bünyelerinde barındıran dağlar, tepeler, mezarlıklar yazıt bilimciler için vazgeçilmez gizemli mekânlardır. Yazıt bilimciler mesleklerine duydukları sevgi ve saygı, geçmişten aldıkları güç, edindikleri akademik bilgi, birikim ve deneyimlerle geleceğe güvenle bakmayı bilen; aşılmaz dağlara, taşlara, tozlu ve çamurlu yollara, fırtınalara, karlara, yağmurlara, sellere; her türlü zorluğa ve engellemelere rağmen işlerini en iyi şekilde yapmaya çalışan istikrarlı kişilerdir.

- Yazıt bilimcileri alana çıkmayan meslektaşlarından farklı, aykırı ve ayrıcalıklı kılan kuşkusuz ki alanda elde ettikleri ve edindikleri özgün bilgiler, bulgular, görüntüler, epigrafik belgeler, birikimler ve deneyimlerdir. Yazıt bilimciler (kaynağını deneyimlerin oluşturduğu) bilgisine güvenen, bilgisini ve birikimini öğrencilerine, asistanlarına, meslektaşlarına ve ilgisine özveriyle aktaran; başarılı akademisyenler yetiştirmeyi ilke edinen; yetiştirdikleriyle alanda çalışmanın mutluluğunu yaşayan kişilerdir. Bir bilim dalında bilimsel bir anlayışın oluşması ve süreklilik arz etmesi onun sürdürümcüleriyle mümkün olabilmektedir. (Kök) Türk harfli yazıtlarla ilgili akademik bir disiplinin oluşmasında ve gelecek kuşaklara aktarılmasında da genç bilim adamlarının yetiştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

- (Kök) Türk harfli yazıtların epigrafik belgelemeleri gerçekleştirilirken pek çok yöntem ve teknik uygulanmaktadır. Bu yöntem ve tekniklerin belli başlı olanları şunlardır:

Yazılı yüzeyleri herhangi bir araç kullanmadan, doğal ortamda okuyup belgelemek; yazılı yüzeyleri büyüteç veya yansıtıcı kullanarak okuyup belgelemek; yazılı yüzeyleri parmakla dokunarak okuyup belgelemek; yazılı yüzeyleri estampaj uygulayarak belgelemek; yazılı yüzeyleri elle kâğıda çizerek (resmederek) belgelemek; yazılı yüzeylerin içini doldurarak belgelemek; ya-

zılı yüzeyleri murç, keski kullanarak belirgin hâle getirip belgelemek;¹¹ yazılı yüzeyleri saydam malzeme kullanarak belgelemek; yazılı yüzeyleri ıslatarak belgelemek; yazılı yüzeyleri gölgeleme yaparak veya karartma uygulayarak belgelemek; yazılı yüzeyleri aydınlatmayı yeterli hâle getirip belgelemek; manuel fotoğraf makineleri kullanılarak elde edilen görüntülerden hareketle epigrafik belgeleme yapmak; yazılı yüzeyleri video kamerayla kaydedip belgeleme yapmak; yazıtların kalıbından veya kopyasından hareketle epigrafik belgeleme yapmak; dijital fotogrametri tekniğiyle epigrafik belgeleme yapmak (Alyılmaz 2007: 78-79).

Yazıt bilimci yazıtların epigrafik belgelemelerini yaparken hangi yöntemleri ve teknikleri uygulayacağını bilen; konuyla ilgili her türlü araç ve gereci, teknolojik ürünü kullanan kişidir.

• Kitaplar, makaleler ve bildirimler (ait oldukları dönemlerde) en yeni bilgi, bulgu ve belgeleri içeren; uzmanların ve ilgililerinin bilgilenmelerini, farklı konular hakkında düşünce sahibi olmalarını ve bilgilerini yenilemelerini sağlayan vazgeçilmez eğitim öğretim materyalleri arasında yer alır.¹² Yazıt bilimciler hem bunları hazırlayan hem de yakından takip eden kimselerdir. Bilim felsefesinde temel bir ilke vardır: “*Bilimde kesin bir doğru yoktur; bir bilimsel doğru, daha doğrusu bulununcaya kadar doğrudur ve geçerlidir.*” Bir yazıt bilimci de kendisinden önce yapılan çalışmalarla, yazılan kitaplarla ve nakledilen bilgilerle yetinen değil; araştıran, inceleyen, sorgulayan, meselelere eleştirel bakış açısıyla yaklaşan, yeniliklere açık olan; yeni yayınları takip eden; alanına yatırım yapan; bilimsel-akademik etkinliklere (çalıştaylara, panellere, sempozyumlara, kurultaylara, bilimsel gezilere) katılan; meslektaşlarıyla irtibat hâlinde olan kişidir.

• Yazıt bilimciler yazdıkları ve yaptıkları akademik faaliyetler yüzünden zaman zaman sıkıntı yaşayabilir; ekonomik güçlük çekebilirler. Bu durum iş yapmamak ve eser üretmemek için bahane olmamalıdır. Zira hiçbir bahane başarısızlığın üstünü örtemez. Ekonomik sıkıntı ve zorluk her işin, her mesleğin doğasında vardır. Her bilim dalının kendine has zorlukları ve riskleri olduğu gibi yazıt bilimi alanının da zorlukları ve riskleri olacaktır. Şurası unutulmamalıdır ki: *Korkan, insaf ve inisiyatif kullanamayan, risk alamayan kimseler hiçbir şey yapamazlar. Zor olan güzel olandır. Erdemli insanlar da zor olanı ve güzel olanı tercih edenlerdir.* Bu bağlamda yazıt bilimciler kendilerini mesleklerine adayan; imkânsızlıkları bilgileri, becerileri ve deneyimleriyle imkâ-

11 Yazıtlara ciddi anlamda zarar veren, orijinal görüntüsünü kaybetmesine ve yazılı yüzeylerde telafisi ve tamiri mümkün olmayan parçalanmalara neden olan bu yöntem (!) hiçbir yazıt bilimci tarafından önerilmemektedir. Üstelik bunu yapmak bir suçtur. Ancak bazı yazıtların yazılı yüzeylerinin bu şekilde belirgin hâle getirildiği bilinmektedir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Alyılmaz 2007: 117-119.

12 Eski Türk dili yadigârları, Türkçenin temel kaynakları (sözlükler, divanlar, mesneviler, tezkireler, tarihler, seyahatnameler), paralel tarihi kaynaklar... yazıt bilimcilerin her dönemde her zaman vazgeçilmez başvuru eserleri arasında yer almaktadır.

na ve avantaja dönüştüren; bilimsel gerçekleri objektif bir şekilde ilgililerine sunan “erdemli kimseler”dir.

Sonuç ve Öneriler:

Yazıt bilimi her türlü madde ve obje üzerine yazılmış/işlenmiş yazıları ve diğer grafiksel dil öğelerini araştırıp inceleyen bilim dalıdır. Önceleri farklı bilim dallarının içine dâhil edilen yazıt bilimi, ülkemizde son yıllarda en hızlı gelişme gösteren bilim dallarından biri olmuştur. Bunda Türk Dil Kurumu bünyesinde kurulan Yazıt Bilim Kolunun ve bu kol tarafından düzenlenen yazıtlarla ilgili bilimsel-akademik faaliyetlerin rolü büyüktür.

Yazıt bilimciler ise yazıtların buldukları alanlarda araştırma ve incelemelerini sürdüren; bunlarla ilgili yayınlar hazırlayan eğitilmiş, birikimli ve deneyimli bilim insanlarıdır. Ancak ülkemizde yazıt bilimcilerin yaptığı çalışmalar yeterince bilinmemekte ve gerekli ilgiyi görmemektedir. Bu sebeple:

- Yazıt bilimciler arasında ciddi bir iletişim ağı kurulmalıdır.
- Yazıt bilimi ile ilgili bilimsel toplantılara ağırlık verilmeli; Türk Dil Kurumunun öncülüğünde (ilgili kurum ve kuruluşların da paydaşlığında) yurt içinde ve yurt dışında çalıştaylar, paneller, sempozyumlar, kurultaylar ve bilimsel geziler düzenlenmelidir.
- Yazıt bilimi ile ilgili projeler yapılmalı; bu projeler başta TDK olmak üzere ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından desteklenmelidir.
- Üniversitelerde yazıt bilimi ile ilgili bölümler ve merkezler açılmalı; Türkoloji, Tarih, Sanat Tarihi, Arkeoloji ve Antropoloji bölümlerine yazıt bilimi ile ilgili dersler konulmalıdır.
- Yazıt bilimi ile ilgili lisansüstü tez hazırlayanlara tez süreleri boyunca burs verilmeli; bu alanda başarılı çalışma yapan bilim adamları ödüllendirilmelidir.
- Yazıtların korunması, yazıtlarla ilgili yok olma sürecinin önüne geçilmesi, bilim dünyasında ve kamuoyunda duyarlılık ve farkındalık oluşturulabilmesi için yazıt bilimi alanında popüler ve bilimsel eserler (kitaplar, albümler, kataloglar, belgeseller) hazırlanmalı; hazırlanan eserlerin her seviyeden okuyucuya ulaştırılmasına özen gösterilmelidir.

Kaynaklar:

- ALYILMAZ, Cengiz (2003), “Bugut Yazıtı ve Anıt Mezar Külliyesi Üzerine”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S 3, Konya, s. 11-21.
- ALYILMAZ, Cengiz (2003), “(Kök) Türk Harfli Yazıtların Epigrafik Belgelemelerinde Uygulanacak Yöntemler ve Teknikler”, *II. El Aralık Türk Tsivilizatsiyası Kongresi/II. Uluslararası Türk Uygarlığı Kongresi/Second International Congress on Turkic Civilization*, Bışkek, s. 359-365.

- ALYILMAZ, Cengiz (2006), “Kırgızistan’daki (Kök) Türk Harfli Yazıtların Bugünkü Durumu”, *Journal of Turkic Civilization Studies*, C 1, 2, s. 17-27.
- ALYILMAZ, Cengiz (2007), *(Kök) Türk Harfli Yazıtların İzinde*, Ankara.
- ALYILMAZ, Cengiz (2010), “Yazıt Bilimi ve Eski Türk Yazıt Bilimi”, *I. Uluslararası Uzak Asya’dan Ön Asya’ya Eski Türkçe Bilgi Şöleni*, 18-20 Kasım 2009, Afyonkarahisar, s. 313-314.
- ALYILMAZ, Cengiz (2011), “(Kök) Türk Harfli Yazıtlar”, *Türk Yurdu*, C 31, s. 287, 25-31.
- ALYILMAZ, Cengiz (2015), *İpek Yolu Kavşağının Ölümsüzlük Eserleri*, Ankara.
- ALYILMAZ, Cengiz (2016), “Göbustan’ın Gizemi (“Kıpçaklar” a Giden Yol)”, Ankara.
- ALYILMAZ, Cengiz (2016), “Uluslararası Türk Akademisi ve Altay Cumhuriyeti’ndeki Eski Türk Yazıtları Albümü Adlı Eser Üzerine”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S 56, Erzurum, s. 657-690.
- AMANJOLOV, Altay S. (2003), *İstoriya i teoriya drevnyurkskogo pis'ma*, Almatı.
- GEMALMAZ, Efrasiyap (2010), *Türkçenin Derin Yapısı*, Yayıma Hazırlayan: C. Alyılmaz ve O. Mert, Ankara,
- JEAN, G. (2004), *Yazı İnsanlığın Belleği*, Çeviren: N. Başar, İstanbul.
- LÉVY-BRUHL, L. (2006), *İlkel Toplumlarda Mistik Deneyim ve Semboller*, Çeviren: O. Adanır, Ankara.
- MERT, Osman (2009), *Ötüken Uygur Dönemi Yazıtlarından Tes-Tariyat-Şine Us*, Ankara.
- MERT, Osman (2015), *Köli Çor Yazıtı ve Anıt Mezar Kompleksi*, Erzurum.
- SERTKAYA, O. F., ALYILMAZ, C. ve BATTULGA, Ts. (2001), *Moğolistan’daki Türk Anıtları Projesi Albümü*, Ankara.
- SMITH, A. D. (2002), *Ulusların Etnik Kökeni*, Çeviren: S. Bayramoğlu ve H. Kendir, Ankara.
- USEEV, Nurdin (2011), *Yenisey cazma estelikleri i: leksikası cana tekstter*, Bişkek.
- VASİLYEV, D. D. (1983), *Grafiçeskiy fond pamyatnikov tyurkskoy runiçeskoy pis'mennosti aziatskogo areala (opit sistematizatsii)*, Moskova.
- VASİLYEV, D. D. (1983), *Korpus Tyurkskih runiçeskih pamyatnikov basseyna Yeniseya*, Leningrad.
- VASİLYEV, D. D. (1999), “Göktürk Yazı Kültürünün Avrasya Bölgesel Açısı”, *3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996*, Ankara, s. 1193-1197.